

АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ЗАСАД ТА ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В СЛІДЧИХ ОРГАНАХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

МАСЛЕННИКОВА Світлана Антонівна - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9249-7189>

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.1.7>

У статті на підставі аналізу міжнародного законодавства, яке визначає принципи діяльності Національної поліції, досліджено зарубіжний досвід підготовки та проходження служби в слідчих органах таких країн світу, як Німеччина, Франція й Італія. У статті наголошено, що організація системи підготовки фахівців для слідчих органів поліції в багатьох європейських країнах здебільшого збігаються. Спираючись на досвід слідчих органів Німеччини та Італії, вказано про необхідність забезпечити в службовій діяльності українських слідчих підрозділів поліції обґрунтовану оптимальну кількість справ на одного слідчого і дієвого контролю за їх рівномірним розподілом. Враховуючи позитивну зарубіжну практику, вказано, що високий професіоналізм поліцейського досягається не лише завдяки його професійній підготовці у фахових поліцейських закладах освіти, але й навчанню протягом усієї служби. Саме від постійного удосконалення своїх професійних знань залежать просування поліцейського по службі, присвоєння спеціального звання, оплата праці, пільги тощо. Навчання слідчих протягом усієї служби повинно закласти не лише знання й уміння, а і здатність до саморозвитку, адаптації до нових соціальних, інформаційних, технічних і технологічних вимог, кваліфікованого здобуття нових знань шляхом самоосвіти.

Зроблено висновок, що в процесі реформування правоохоронної системи в Україні, у тому числі і слідчих підрозділів Національної поліції, необхідно враховувати провідний вітчизняний досвід підготовки кадрів для орга-

нів поліції та позитивні досягнення правоохоронних систем провідних країн світу в питанні організації проходження служби в слідчих органах. Вказано, що основою ефективної службової діяльності працівників слідчих підрозділів Національної поліції є належний рівень їх правового і соціального захисту, матеріальне стимулювання належного виконання ними службових обов'язків. Це ті фактори, які позитивно впливають і на якість проходження ними служби в слідчих підрозділах поліції.

Ключові слова: правові засади, слідчі підрозділи поліції, проходження служби, професіоналізм, закордонний досвід, впровадження, Україна.

Постановка проблеми

З перших днів введення в Україні 24 лютого 2022 року правового режиму воєнного стану на слідчі підрозділи Національної поліції було покладено й інші важливі для суспільства функції. Окрім швидкого реагування на заяви від громадян на порушення їх прав від протиправних посягань, забезпечення повного і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції [1], слідчі надавали допомогу Збройним силам України у гідній відсічі ворогу, а також займалися волонтерською роботою та надавали психологічну допомогу постраждалим від бойових дій особам. Отже, в умовах бойових дій велике значення надається професійному рівню службової підготовки працівників слідчих підрозділів Національ-

ної поліції, належному виконанню ними службових обов'язків.

Відзначимо також і те, що після внесених змін і доповнень до Закону України «Про Національну поліцію» значно було розширено повноваження поліцейських усіх структурних підрозділів [2]. Внаслідок чого, самі слідчі підрозділи на сьогодні зобов'язані застосовувати всі передбачені законодавством заходи задля забезпечення ефективності процесу досудового розслідування. Так, у фокусі функціональних обов'язків сучасних слідчих є не тільки оперативне та швидке розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів проти життя і здоров'я людей, кіберзлочинів, а також пов'язаних із незаконним обігом зброї, вибухівки та наркотиків, але й документування воєнних злочинів, скоєних військовослужбовцями російської федерації (мова йдеться про збір належної доказової бази для притягнення їх до відповідальності не лише в українських, а й у міжнародних судах), та надання допомоги населенню [3].

Звісно, у процесі служби працівники слідчих підрозділів поліції стикаються з багатьма проблемами, що стосуються і порядку несення ними служби без вихідних і відпусток, і відсутності правового закріплення чіткого розмежування повноважень слідчих і дізнавачів та інші. Втім, ефективне функціонування у системі органів Національної поліції України слідчих підрозділів, які виконують складні завдання правоохоронного характеру, є запорукою успіху забезпечення правопорядку в країні і показником побудови правової держави. У цьому контексті є необхідність розгляду правових засад та особливостей проходження служби в подібних слідчих підрозділах, які створені і функціонують у провідних зарубіжних країнах, з метою запозичення передового досвіду інших країн у діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, окреслення можливостей використання цього досвіду в умовах реформування правоохоронної системи в Україні загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Варто зазначити, що проблематикою підготовки кадрів для органів поліції ряду

зарубіжних країн, аналізу перспектив розвитку службової діяльності правоохоронних органів України та закордоном займалися багато науковців, зокрема, О. М. Бандурка, С. М. Гусаров, О. Ю. Бусол, З. С. Галаван, В. О. Заросило, Є. В. Зозуля, Д. П. Калаянов, А. М. Клочко, А. В. Лапкін, Н. П. Матюхіна, О. М. Музичук, А. Г. Нікуліна, О. І. Остапенко, О. С. Проневич, О. М. Сало, Р. Д. Свон, В. Г. Фатхутдінов, М. І. Хавронюк. Проте, проблематика використання зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання організації служби та функціонування слідчих органів у службовій діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України в наукових працях розглянута фрагментарно, а тому заслуговує глибокого наукового дослідження та уточнення, зважаючи на сучасний стан розвитку української правоохоронної системи.

Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду та правових засад організації проходження служби в слідчих органах поліції провідних країн світу з метою визначення можливостей його впровадження в службовій діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу

У сучасній правовій науці зазначено, що, зважаючи на інтеграційні процеси та наміри України долучитися до європейського правового простору, насамперед повинно бути узгодження національного законодавства, яким регламентовано організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції, порядку проходження служби з нормами міжнародних правових актів, зокрема. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікованої Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997, Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятого резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р., та практикою Європейського суду з прав людини, впровадження їх у вітчизняну судову практику [4, с. 133-136]. Ці та інші міжнародно-правові акти, як джерело міжнародного досвіду, містять правові стандарти, принципи та

норми, яких повинен дотримуватися кожен слідчий у своїй службовій діяльності. Власне, система чинних міжнародних правових актів є дієвою частиною правових засад організації роботи слідчих підрозділів Національної поліції України, значним джерелом позитивного міжнародного досвіду їх професійної діяльності.

Вивчення та аналіз теоретичних джерел та правозастосовної практики в діяльності поліцейських структур, у першу чергу, країн-членів Європейського Союзу, дає підстави вважати, що досить велике значення надається контролю з боку уповноважених державних органів та громадських правозахисних інституцій питанням забезпечення поліцейськими норм міжнародного законодавства щодо недопущення порушення прав людини під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень. Цьому аспекту надається велике значення в ході підготовки майбутніх поліцейських, так і у подальшій їх службовій діяльності в органах поліції. Цікавим для запозичення є досвід підготовки поліцейських та проходження служби в слідчих органах у таких країнах Євросоюзу, як Республіка Польща, Франція, Німеччина, Італія.

Так, відповідно до Закону про поліцейську службу в поліції Польщі може служити громадянин цієї країни лише з гарною репутацією, який не відбував покарання, має середню освіту, а також фізичні та розумові здібності, достатні, щоб служити у збройних формуваннях і дотримуватися особливої службової дисципліни. Підготовка поліцейських починається з початкової професійної освіти, обов'язкової для поліцейських, що вперше прийняті на службу в органи поліції. Крім того, підготовкою працівників поліції на базовому рівні можуть займатися відділи та самостійні підрозділи поліції та поліцейські навчальні центри, які можуть створюватися в деяких воєводських комендатурах. У процесі подальшої служби польські поліцейські обов'язково повинні підвищувати спеціалізовані професійні знання в рамках проходження професійних навчальних курсів, яким надається велике значення [5].

У Франції існує досить розгалужена система органів національної і муніципальної

поліції, які мають свої структурні підрозділи. Загальне керівництво цією багатопрофільною системою здійснює Міністерство внутрішніх справ. У його складі серед інших галузевих керівних структур діє дирекція особового складу та навчальних закладів поліції. Вона здійснює загальне управління роботою з персоналом органів і підрозділів поліції, визначає поточні та прогностичні параметри розвитку й організації навчального процесу відомчих закладів освіти [6, с. 233]. Отже, головними напрямками їх роботи є підготовка кваліфікованих кадрів для адміністративної та кримінальної або судової поліції. Загалом, у Франції, як і в Італії, слідчий має особливе процесуальне становище судового слідчого, що створює реальні гарантії його незалежності від обвинувача та інших працівників правоохоронних органів. Процесуальна незалежність французького слідчого ґрунтується, зокрема, на таких особливостях досудового слідства як: 1) належність слідчого до судового відомства робить його незалежним у правовому статусі від прокуратури; 2) на відміну від слідчого прокурор і поліція зрівнюються в правах зі стороною захисту; 4) суворий судовий контроль за діяльністю поліції, чітке визначення її функцій [7, с. 115].

У свою чергу, у Федеративній Республіці Німеччині існує поділ поліції на загальну, що розслідує дрібні злочини, та кримінальну поліцію, що уповноважена розслідувати тяжкі злочини, підпорядковуючись федеральній владі або міністру внутрішніх справ відповідної землі. Цікаво, що слідчі органи Німеччини працюють у складі Міністерства внутрішніх справ, а отже мають компетенцію, значно ширшу, ніж в інших структурних підрозділах поліції. При цьому Міністерство внутрішніх справ здійснює контролюючу і управлінську функції щодо слідчих органів. Фактично його повноваження більші ніж в аналогічних органах інших країн світу, тим самим контролюючи всі сфери внутрішнього життя країни. Відповідно до цього побудовано і національну систему підготовки кадрів для проходження служби в поліції і, зокрема, своя специфіка підготовки кадрів для слідчих органів. Підготовка кадрів для поліції здійснюється в навчальних

закладах, що традиційно мають назву поліцейських академій. При цьому, враховуючи той факт, що служба в слідчих органах пов'язана з розкриттям злочинів, то в процесі всієї професійної діяльності поліцейські знаходяться під постійним жорстким контролем з боку спеціальних агентств, відповідальних за дотримання законності і гласності в службовій діяльності працівників правоохоронних органів [8, с. 147]. Це вимагає від поліцейського підтримання високого рівня професіоналізму, а також високих особистих моральних якостей.

Слід зазначити, що досвід Німеччини в організації та функціонуванні слідчих органів має і інші особливості. Зокрема, у цій країні існує чітка організаційна побудова органів кримінальної юстиції, а також налагоджена взаємодія прокурорів зі слідчими суддями, судом та допоміжними службовцями прокуратури, якими, по суті, є поліцейські. Кількість допоміжних службовців прокуратури визначається з урахуванням навантаження на прокуратуру. Таким чином, забезпечується постійний контроль за рівномірним розподілом кількості розслідуваних злочинів на одного працівника та, відповідно, якістю їх розслідування [6, с. 234]. Така ситуація позитивно впливає на результативність службової діяльності слідчих, і вони не бувають у стані постійної перевантаженості справами, як це відбувається в роботі українських слідчих. Тому, на нашу думку, дуже важливо забезпечити і в роботі українських слідчих обґрунтовану оптимальну кількість справ на одного слідчого і дієвого контролю за їх рівномірним розподілом.

Отже, як ми можемо прослідкувати, спільним для підготовки кадрів і проходження служби в поліції в цілому та слідчих органах зокрема у більшості європейських країн є те, що по своїй суті основні принципи побудови системи підготовки поліцейських відповідають їх типологічним особливостям, а саме:

- соціальна спрямованість роботи поліції (тобто навчання і професійна підготовка майбутнього поліцейського базується на розумінні пріоритету захисту насамперед прав і свобод громадянина);

- розгалуженість поліцейських систем, наявність поліцейських органів у різ-

них міністерствах і відомствах, незалежність їх одне від одного, що означає складність і структурованість побудови системи підготовки фахівців, орієнтованість їх не лише на загальні завдання правоохоронної діяльності, а передусім на специфіку конкретної роботи в конкретній поліцейській службі (у такому випадку максимально скорочується період адаптації до професійної діяльності, вона досягає необхідної ефективності);

- глибоке розуміння того, що поліція зобов'язана надавати допомогу кожному громадянину у будь-яких надзвичайних ситуаціях;

- поліцейський повинен бути готовим беззастережно до миттєвих і правильних дій у всіх надзвичайних ситуаціях, а його навички і професіональні якості під час служби мають бути доведені до автоматизму;

- при цьому високий професіоналізм поліцейського досягається не лише завдяки професійній підготовці у фахових поліцейських закладах освіти, поліцейський змушений протягом усієї служби навчатись. Саме від постійного удосконалення своїх професійних знань залежать його просування по службі, присвоєння спеціального звання, оплата праці, пільги тощо. Тому навчання протягом усієї служби повинно заклати не лише знання й уміння, а і здатність до саморозвитку, адаптації до нових соціальних, інформаційних, технічних і технологічних вимог, кваліфікованого здобуття нових знань шляхом самоосвіти, тобто має ґрунтуватись на засадах випереджальної освіти [9];

- позапартійність у роботі поліції, що означає, що майбутній поліцейський психологічно готується до того, що обраний ним професійний шлях накладає певні обмеження щодо проявів політичних і партійних переконань, навчається неупередженості у своїй службовій діяльності, усвідомленню й переконаності в тому, що поліція служить народу й державі, а не партіям чи класам.

Висновки

Аналізуючи міжнародний досвід організації службової діяльності слідчих органів інших країн та враховуючи процес реформування в Україні правоохоронної системи і, зокрема, слідчих підрозділів Національної поліції, можна зробити певні висновки.

По-перше, організація системи підготовки фахівців для слідчих органів поліції в багатьох європейських країнах здебільшого

збігаються. Відзначимо, що в Україні активно застосовується зарубіжний досвід та програми підготовки поліцейських, у тому числі і слідчих, у закладах вищої освіти системи МВС України зі специфічними умовами навчання, які готують поліцейських. Між тим, у системі підготовки поліцейських у ЗВО в Україні застосовується і власна методика навчання [10, с. 213]. Відповідно, під час підготовки кадрів для слідчих підрозділів Національної поліції України слід використовувати не тільки досягнення системи підготовки кадрів для органів поліції в провідних країнах світу, але й багаторічний провідний вітчизняний досвід, який має ефективні результати щодо підготовки поліцейських. Лише поєднання декількох ефективних методик навчання під час проходження служби слідчими позитивно відіб'ється на їх поліцейській діяльності.

По-друге, слід зазначити, що основою ефективною службовою діяльністю працівників слідчих підрозділів Національної поліції є належний рівень їх правового та соціального захисту, матеріальне стимулювання належного виконання ними службових обов'язків. Це ті фактори, які позитивно впливають і на якість проходження ними служби в слідчих підрозділах поліції, і на покращення іміджу Національної поліції в суспільстві взагалі.

Література

1. Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. (в ред. від 17.07.2020). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text>

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. стор. 1970, стаття 379. (в ред. від 02.08.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. В умовах війни у фокусі уваги поліцейських документування воєнних злочинів рф. *Армія інформ: сайт (21 липня 2023 р.)*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/07/21/v-umovah-vijny-u-fokusi-uvagy->

[policzejskyh-dokumentuvannya-voeyennyh-zlochyniv-skoeyenyh/](#)

4. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський, Л. В. Гаврилюк та ін. ; Держ. наук.-досл. ін.-т. Херсон :Видавничий дім «Гельветика», 2020. 352 с.

5. Мартиненко О. Система підготовки польської поліції (за матеріалами МВС України). *Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи* : сайт. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1399022448>

6. Калатур М. Використання Україною досвіду слідчих органів США, Франції та Німеччини. *Підприємництво, господарство і право*. №8. 2020. С. 232-236.

7. Яковлев Р. Зарубежный опыт функционирования следственных органов. *LEGEA ŞI VIATA*. 2016. Decembrie. С. 113–118.

8. Нікуліна А. Г. Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 241 с.

9. Зарубіжний досвід організації підготовки кадрів поліцейських систем. *Vuzlib* : сайт. URL: https://www.pravo.vuzlib.su/book_2809_page_69.html

10. Іваниця А. В. Підготовка кадрів для органів Національної поліції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (22). Том 2. 2018. С. 212-215.

ANALYSIS OF THE LEGAL PRINCIPLES AND EXPERIENCE OF THE ORGANIZATION OF SERVICE IN THE INVESTIGATIVE BODIES OF FOREIGN COUNTRIES, AND THE POSSIBILITY OF ITS IMPLEMENTATION IN THE ACTIVITIES OF THE INVESTIGATIVE UNITS OF THE POLICE OF UKRAINE

Based on the analysis of international legislation, which defines the principles of the National Police, the article examines the foreign experience of training and serving in investigative bodies in such countries as Germany,

France and Italy. The article emphasizes that the organization of the system of training specialists for investigative police bodies in many European countries mostly coincides. Relying on the experience of investigative bodies in Germany, it is indicated the need to ensure in the official activity of the Ukrainian investigative units of the police a well-founded optimal number of cases per investigator and effective control over their even distribution.

Taking into account the positive foreign practice, it is indicated that the high professionalism of a police officer is achieved not only due to his professional training in specialized police educational institutions, but also training during the entire service. It is on the constant improvement of one's professional knowledge that a police officer's promotion, assignment of a special rank, salary, benefits, etc., depend. Training of investigators throughout the entire service should include not only knowledge and skills, but also the ability for self-development, adaptation to new social, information, techni-

cal and technological requirements, qualified acquisition of new knowledge through self-education.

It was concluded that in the process of reforming the law enforcement system in Ukraine, including the investigative units of the National Police, it is necessary to take into account the leading domestic experience of training personnel for police bodies and the positive achievements of the law enforcement systems of the leading countries of the world in the matter of organizing service in investigative bodies. It is indicated that the basis of effective official activity of the employees of investigative units of the National Police is the appropriate level of their legal and social protection, material stimulation of their proper performance of official duties. These are the factors that have a positive effect on the quality of their service in the investigative units of the Police.

Key words: egal principles, investigative units of the police, service, professionalism, foreign experience, implementation, Ukraine.